

Az adó mint sarc: miért skizofrén a magyar társadalom?

2008. december 1. hétfő 08:54:55

Magyarországon minden szabályt kijátszanak, miközben az élet sokszor produkál olyan helyzeteket, amikor szinte lehetetlen betartani egy előírást. A Sajó András alkotmányjogász által vezetett kutatócsoport ennek a jelenségnek eredt a nyomába, és megállapította: ez gyakran azért alakul ki, mert szerves része az állam működésének. A magyar állam szerinte úgy épül fel, hogy gyakran már eleve bekalkulálják a szabályok megsértését a polgárok és a bürokrácia részéről. Kutatók szerint ennek következménye volt 2002-től a deficit elszabadulása, és ennek része a mostani megszigorítási időszak. Az mfor.hu ezúttal a professzor által végzett kutatás eredményét ismerteti.

Az állam a rendszerváltás után jóléti államként legitimálta magát; a társadalmi szereplők ilyenként használják és ilyenként függenek tőle. Ez a gyakorlatban is így van, hiszen - Szalai Júlia szociológus adatai szerint - ma a magyar háztartások összjövedelmében a jóléti juttatások csaknem húsz százalékkal nagyobb részt képviselnek, mint a munkajövedelmek, amelyek viszont alacsonyok.

A közkiadások társadalmi össztermékhez viszonyított aránya Magyarországon az utolsó hét évben 46,5 százalékról 52,9 százalékra nőtt. Bár azt nem lehet egyetlen mérőszámmal meghatározni, milyen mértékben van jelen az állam a gazdaságban vagy kultúrában, de az állami megrendelések egyes szektorokban meghatározó fontosságúak.

Adósságállomány növekedése

Az átalakuló közép-kelet-európai gazdaságok közt a magyar az egyetlen, ahol nőtt az újraelosztás mértéke az 1989-es évhez képest (mintegy öt-nyolc százalékponttal). Minél nagyobb arányú az újraelosztás, annál valószínűbb a nagyobb járadékszerzés, annál nagyobb a megszerzhető zsákmány, különösen, ha az egyenlőtlenségek nem csökkennek, illetve ha egyes rétegekben a társadalmi leszakadás tömegessé válik. A jóléti szolgáltatások - és a zsákmányszerzési lehetőségek - fenntartása, pontosabban a fenntartás nehézségei vezettek az adósságállomány növekedéséhez (51 százaalékról 67 százalékra).

A kutatás vezetőjéről

Sajó András 1972-től az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetében dolgozik, jelenleg mint kutató professzor. 1978-tól a Közgazdasági Egyetem Jogi tanszékén oktatott, 1998 óta az ELTE Polgári Jogi Tanszékén másodállású egyetemi tanár. A Közép-európai Egyetem Jogi Programjának létrehozója, 1990 óta évente egy szemesztert az Egyesült Államokban tanít (megosztva a University of Chicago, a Cardozo Law School és a New York University Law School között). Kutatási területe a jogszociológia, jogfilozófia, a polgári jog elmélete (a jog gazdasági elemzése), az összehasonlító alkotmányjog, illetve a

környezetvédelmi jog fentiekkel kapcsolatos határkérdései.

Legalább ilyen fontos, miként "segít" az állam - szolgáltatásai társadalmi költségeinek nem érvényesítésével - a gazdasági szereplőknek. Az újraelosztás úgy megy végbe, hogy a gazdaságnak 20-30 százaléka megmarad a szürke zónában, ami természetesen az állam cinkos távolmaradását feltételezi. A munkaerő jelentős része úgy működik, hogy jóléti szolgáltatásokra támaszkodhat anélkül, hogy a munkaadó és munkavállaló ehhez arányosan hozzájárulna.

Az állami szociális juttatás és a piac összefonódásának talán legismertebb példája a kis- és középvállalatok, kényszervállalkozások foglalkoztatottjainak társadalombiztosítása. Mivel itt tömegjelenségről van szó, az ehhez kapcsolódó szabályozási zűrzavar fontos szerepet játszik abban, hogy a mindennapi gondolkodásban az állami szabályozás mint zavarforrás rögzül.

A részben a munkanélküliség elkerülésére létrehozott, esetenként támogatott kisvállalkozások versenyképessége meglehetősen kétes, létük sokszor a nagyobb cégek és költségvetési szervek járulékfizetési terhének csökkentését szolgálja.

Az újraelosztás alapjait előteremtendő, az állami szabályozó rendszer kénytelen súlyos köz- és adminisztratív terheket róni a kisvállalkozásokra. Ha e hozzájárulásokat minden érintett teljes egészében megfizetné, az jelentős részük ellehetetlenülését jelentené. (Igaz, ha mindenki fizetne, kevesebb lenne a szükséges hozzájárulás.)

Az előírásokat azonban az állami jogérvényesítés csak olyan mértékben érvényesíti, hogy a legalitás és törvénysértés határán, állandóan frusztálódva elvegetálhasson a szektor. Ez kétségkívül biztosítja a minimális költségvetési bevételt, egyben megkíméli a rendszert a tömeges csődöktől, nagy tömegek munkanélkülivé válásától és az ezzel járó társadalmi konfliktustól. Csak éppen egy mind nehezebben fenntartható és hosszú távon aligha fínanszírozható rendszer jön létre.

Az állami normák tömeges társadalmi és hatósági megszegése az államműködés része, s nem egyszerûen esetleges következmény. Összefügg az állami szervek körében érvényesülő, gyakran következmény nélküli normasértéssel, a felelõtlenység intézményesítésével.

A normaszegés óhatatlanul bekövetkezik a szabályozás és a jogérvényesítés kiszámíthatatlansága miatt. A jóléti gondoskodás fenntarthatatlan, a hiányra következik a tûzoltás, a költségvetési kiigazítás, megszorítás és újabb bevételi források keresése. Ez a kialakult szabályok változtatását kívánja, utóbbi pedig gyors alkalmazkodást követel meg.

Az alkalmazkodás részben a szabályok teljesítésére irányul, részben azonban azok kijátszására. Azt kell kitanulni, mi az új jogsértésnek az a mértéke, ami a cinkos hatóságok számára még elfogadható.

Szabályszegésért gyakran elismerés jár

A magyar lakosságot már a Kádár korszak végén kimutathatóan kettős tudat, "skizofrénia" jellemezte: elítélték a normasértést, de vállalták a megszegését. A normaszegés Magyarországon egyes

életterületeken olyan tömegjelenség, amelyet a normasértők jelentős része gátlás nélkül vall meg tágabb környezetében is, amelyet az ráadásul elismerően fogad. (A fináncot kijátszani a Bach-korszak óta nemzeti dicsőségnek számít, a paraszti kultúrában pedig már Berzeviczy idején jelen volt ez a mentalitás.)

Mivel ma a normasértés a mindennapi élet részeként, tömegesen fordul elő, és nemhogy nem találkozik elítéléssel, hanem sokszor elismerés igazolja, az nem számít - az előfordulási gyakoriság értelemben vett - normától eltérésnek, sem helytelennek. Akkor viszont a szabály lesz a helytelenség szinonimája - hiszen megszegése a normális. Így válik - pártpolitikai befolyásra is - az adófizetés alkotmányos kötelezettsége "sarccá".

Varga M István